

УДК: 37. 013. 73 - 047. 82 (477)

Т.А. СОРОЧИНСЬКА

СУЧАСНА КОНЦЕПЦІЯ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Резюме. Стаття присвячена дослідженню основних аспектів сучасної освіти в Україні. Автор розглядає якість освіти в науковому, політичному, соціальному, управлінському контексті. Особлива увага приділяється розробці сучасної концепції філософії освіти як загальної теоретичної основи реформування вищої школи.

Ключові слова: якість освіти, концепція філософії освіти, реформування, професіоналізм педагога.

Постановка проблеми. Діяльність у сфері освіти тісно переплетена з основами світогляду людини. Навчально-виховний процес здебільшого виявляє і формує нові ціннісні орієнтації особистості, тому у педагогічній діяльності дуже важливо керуватися такими світоглядними принципами, котрі будуть орієнтувати людей на творчу самореалізацію, усвідомлення власної планетарно-космічної сутності. Відтак, перспективи реформування освітньої системи в Україні вбачаються в актуалізації гуманістично-культуротворчої філософії освіти, стратегічна мета якої полягає у становленні творчо-гуманітарної особистості як цілісного суб'єкта культури. І в основу педагогічного процесу варто покласти нову світоглядну установку, новий тип особистості, а відповідно і змінити методику виховання та навчання. Тому **метою статті** є теоретичний аналіз сучасної концепції філософії освіти як основи реформування вищої школи в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цілий спектр нових завдань різних галузей філософії, вирішення яких стає вкрай необхідним для осмислення, теоретичного усвідомлення й узагальнення характерних рис сьогодення і тенденцій його розвитку та свідомого впровадження цих результатів у соціальну практику, розглядаються у наукових доробках В. Андрущенко, І. Зязюна, В. Кременя, М. Михальченка, В. Огнев'юка, О. Онищенко, Г. Онкович. Основним завданням, головним проблемам філософії освіти та шляхам їх вирішення присвячені праці О. Базалука, О. Дубасенюк, С. Ніколаєнка, Н. Сидорчук, Н. Юхименко та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Висока якість освіти передбачає взаємозв'язок освіти і науки, педагогічної теорії і практики. Варто наголосити на тому, що забезпечення високоякісної освіти на всіх її етапах і рівнях, оцінювання її результативності має не лише педагогічний чи суто науковий контекст, а й політичний, соціальний та управлінський. Так, як політична категорія якість освіти акумулює засади освітньої політики держави на певному етапі її розвитку й головні стратегічні лінії розвитку національної системи освіти в контексті світових тенденцій. Як категорія управління вона визначає стратегії впливу на певні показники функціонування системи освіти й вибирає можливі напрями її змін та розвитку.

Як соціальна категорія якість освіти відображає суспільні ідеали освіченості та окреслює загальну мету освіти, законодавчо визначені й нормативно закріплені в державних стандартах освіти [6]. Зауважимо, що основних компонентів освіти як соціального інституту зараховують не тільки відповідні галузі знань, а й властиві саме для освіти сукупність форм людської діяльності; певний ансамбль відносин, що складаються між людьми в царині освіти; систему цінностей і норм у сфері освіти; специфічну для освіти мережу організацій, закладів і установ [4].

Як педагогічна категорія якість освіти є квінтесенцією: сутності поняття; процедур діагностування; аналізу явищ і властивостей суб'єктів освітнього процесу. В цьому сенсі вона має відповідати: особистісній і суспільній меті освіти; політичній стратегії її розвитку в контексті вітчизняних і світових тенденцій; закономірностям менеджменту освіти на всіх рівнях управління (державному, регіональному, муніципальному, інституційному, особистісному тощо) [6].

Філософська категорія якості трактується як істотна визначеність, завдяки якій розглянутий об'єкт (знання) є саме цим, а не іншим об'єктом, а його складові елементи (якості знань) характеризують специфіку, що дозволяє виокремлювати один об'єкт серед інших (за наявності певних якостей, рівня їх сформованості). Отже, якістю прийнято називати властивість об'єкта, що складає його стійку, постійну характеристику, таку, що виявляє його сутність [2, 6]. Слід відмітити, що філософія, як вищий рівень узагальнення знань про реальний світ і діяльність людей, відіграє найважливішу методологічно-парадигмальну роль у розробці сучасної концептуальної бази вищої освіти. Тому, з метою реформування та розвитку українського суспільства розробляється сучасна філософська концепція освіти.

У сучасній Україні "філософію освіти" визначають як сукупність світоглядних теорій, які зумовлюють методологію виховання і навчання, становлення відповідного типу особистості. Це проміжна ланка між філософією і теорією педагогіки, яка виникла з метою вирішення тих складних проблем, що появилися на стику філософії з педагогічною діяльністю. В умовах трансформації суспільства вона забезпечує оволодіння знаннями і технологіями сучасної освітньої діяльності. В поле її функціонування також входить обґрунтування аксіологічних та педагогічних передумов формування особистості, яка визначить своє місце в новому, динамічному, сучасному соціумі з метою самореалізації [1, 11].

У якому ж стані перебуває в Україні розробка нової філософії розвитку нашого суспільства та її впровадження у практику. Як зауважує В.О. Огнев'юк, здійснюючи філософсько-аксіологічне осмислення освіти як однієї з найважливіших людських цінностей, її місця та ролі в системі цінностей сталого соціального розвитку, на який зорієнтовані трансформаційні процеси в Україні, поступ у царині освіти є лінійно-поступальним процесом, і уможливується завдяки постійному поверненню, кожного разу – вже за інших умов, до певних наскрізних освітніх інваріантів – зразків, моделей, установок тощо [4].

© Т.А. Сорочинська, 2016

У контексті цього варто відзначити, що традиційні системи освіти загострювали суперечності між орієнтацією на систему знань, умінь і навичок як основу підготовки людини до життя та її особистісним розвитком. Криза виявилася передусім у невідповідності потреб суспільства його можливостей, освітнього і культурного рівня запитів особистості.

Основна ідея, на яку спирався курс реформування нашого суспільства після отримання Україною незалежності, зводилася до того, що основним недоліком радянського соціалізму було визнання явного пріоритету загальних (державних) інтересів над частково індивідуальними. З середини 1990-х рр. почала розроблятися концепція нового централізму, спрямована на розкриття кращого розв'язання суперечності між частково індивідуальним та соціально-комуністичним принципами. В останні роки більшість учених схиляються до думки про однобічність і хибність ідеї пріоритетної ролі лібералізації [1, 58].

Сучасна освіта виступає у ролі засобу набуття високого соціального статусу, соціального фільтру, у той же час має і мету саморозвитку, самореалізації, самозадоволення індивіду, лише у тому випадку, коли освіта сприймається у єдності цільової та опосередкованої сторін, і дає можливість гармонійно ввести індивіда у контекст конструктивної взаємодії з іншими людьми. Без сумніву, ця гуманістична домінанта повинна бути затребуваною у напрацюванні нової сучасної освітньої стратегії.

Нині в Україні існує три концепції освіти, пов'язані з напрямками сучасної філософії освіти:

1. *Концепція гармонійної цілісності*, що сприяє реалізації ідей створення єдиної, цілісної, гармонійної теорії педагогіки і централізованої системи управління освітою [1, 16]. Ідеї цього напрямку філософії освіти застосовуються для розв'язання проблем сучасної педагогіки, а саме для подолання розриву між предметами, що вдосконалюються, та вирішенням важливих суперечностей педагогічного процесу. Йдеться про пріоритетну роль педагога та відведення студентів у основному пасивної ролі об'єкта педагогічного процесу, надавання його інтересам другорядного значення.

2. *Релятивістсько-плюралістична концепція*, яка визнає необхідність застосування принципів плюралізму, педоцентризму та релятивізму в педагогічній діяльності, пріоритетність ролі індивідуальних інтересів над громадськими.

Другий напрям виходить з протилежних, по відношенню до першого напрямку, вихідних принципів. Він полягає у перевазі особистісних цінностей над загальними. Цей напрям філософії освіти характеризується особливим ставленням до студента, як до основного суб'єкта педагогічного процесу. Таке відношення вимагає від викладача вироблення методик, за допомогою яких можна максимально розкрити специфічні для кожного студента здібності. Найважливіша риса цього напрямку полягає у наданні уваги формуванню творчої особистості, розвитку її унікальних здібностей, віднайденню і впровадженню методик навчання та виховання, які б могли врахувати особистісні інтереси студентів і системи їх цінностей.

3. *Синтетична концепція*, яка поєднує обидві попередні концепції освіти, визначаючи, що загальні, громадські інтереси в педагогічному процесі мають бути мінімальними.

Вихідним положенням третього напрямку філософії освіти є те, що жодна із сторін суперечностей педагогічного процесу не повинна мати пріоритетного значення по відношенню до іншого. Виходячи з того, що у якості нової методології розробки нової філософської концепції освіти та її впровадження в практику пропонується система принципів синергетичної парадигми, деякі вчені (О.О. Базалук, Н.Ф. Юхименко) наголошують на тому, що її застосування розкриває значні можливості для створення інноваційної системи, яка заснована на синтетичній концепції "руху на випередження", бо тільки така концепція може забезпечити не лише прискорення темпів входження України в коло розвинених країн, а й подолання недоліків існуючих зараз технократично-еґоїстичних форм даного руху, тобто становлення сучасної соціально орієнтованої його форми. Відповідно до такої філософської концепції впроваджується принцип діалогічної закономірності взаємозв'язку загального з одиничним.

Отже, однією з найважливіших складових нової парадигми освіти є випереджувальна функція розвитку системи освіти в сучасному суспільстві. Вона із периферійних, в соціальній структурі, перетворюється в пріоритетну, оскільки стає глобальним фактором розвитку суспільства. Це обумовлено якісно новим масштабом детермінуючого впливу системи освіти на формування реалій інформаційного типу суспільства, яке визначається характером духовного виробництва і може стати реальністю тільки через розвиток відповідних освітніх тенденцій в суспільстві [1].

Таким чином, розроблено нову концептуальну базу вищої освіти України, яка буде відігравати роль загальної теоретичної основи реформування вищої школи і, яка потребує якісно вищої професійної підготовки педагога, спроможного вирішувати завдання культурного розвитку особистості майбутнього фахівця. Водночас, як уже зазначалося, виникає ряд суперечностей традиційними підходами до навчання у вищій школі і новими соціально-економічними вимогами суспільства, між обмеженими в часі термінами навчання і зростаючим обсягом наукової інформації.

Нагальною стає проблема відбору найважливішого знання (загальноосвітнє, професійне), необхідного і достатнього для підготовки якісного фахівця [2, 76]. У зв'язку з цим, намітилися істотні зміни в методах навчання та змісті освіти. Так, у вирішенні сучасних завдань демократизації суспільного життя в Україні, духовно-інтелектуального відродження українського народу, росту його національної самосвідомості визначальне значення має гуманізація та гуманітаризація освіти – велика і комплексна проблема. Адже звертаючись до своїх національних витоків, ми повинні враховувати наше сьогоднішнє буття, його особливості, опираючись на світовий досвід. Сучасна світова гуманістична думка виходить з того, що сама людина, її права і обов'язки мають перебувати в центрі уваги держави і суспільства. Саме з цих позицій сформульовані завдання

в Державній національній програмі "Освіта", де сказано, що гуманізація освіти полягає в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності, розкритті її здібностей та задоволенні різноманітних освітніх потреб, забезпеченні пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонії стосунків людини і навколишнього середовища, суспільства і природи.

Відтак, професійно-педагогічна освіта має бути гуманістично спрямованою, тобто реалізувати ідеї гуманізму: вільний всебічний розвиток особистістю своїх здібностей, потреб та інтересів (самоактуалізація особистості); орієнтація особистості на усвідомлення і відповідальний вибір значимих для себе знань, поведінки, вчинків у різноманітних життєвих ситуаціях [2, 69]. У таких умовах педагогічна освіта розглядається не лише як окрема унікальна сфера підготовки нової генерації вчителів, але й як винятково важливий ресурс розвитку інтелектуального потенціалу нації. Адже саме від особистісних якостей педагога та рівня його підготовки залежить не лише якість освіти, а й рівень духовної культури суспільства, утвердження демократичних цінностей і процесів, що відбуваються в країні.

Так, надважливим постає професіоналізм учителя, який виявляється у поєднанні компетенцій, що дадуть змогу успішно реалізувати професійну діяльність. Про професіоналізм педагога свідчать методологічні, правові, комунікативні, професійно-педагогічні, дидактичні, виховні, інформаційні, науково-предметні, методичні компетенції. І одне з найважливіших завдань вищої педагогічної школи – не тільки давати відповідні знання студентам, а й навчити їх учитися, викликати зацікавленість до самої педагогічної діяльності й постійної праці над своїм удосконаленням, це створення умов для успішної соціалізації та самореалізації особистості, формування особистісних якостей, набуття молоддю важливих життєвих орієнтирів та компетентностей.

Критеріями професійної компетентності вчителя є: загальнокультурний (широта кругозору, інформованість в області культурних новин, культура мовлення); загальнопрофесійний (володіння змістом навчальних дисциплін, володіння сучасними теоріями та технологіями навчання і виховання, знання факторів, які мають вплив на навчання); комунікативний (потреба у спілкуванні, доброзичливий і конструктивний стиль спілкування); особистісний (професійна спрямованість особистості, специфічні професійні та психофізіологічні якості); саморозвиток і самоосвіта (самокритичність, вимогливість до себе, потреба у постійному оновленні досвіду, в інноваціях, дослідницький стиль діяльності).

Сучасний учитель виступає носієм конкретних нововведень, їх творцем і модифікатором. Він володіє широкими можливостями і має необмежене поле діяльності, оскільки на практиці переконується в ефективності наявних технологій і методик навчання, може корегувати їх, проводити дослідницьку роботу, розробляти нові методики та технології. І основна умова такої діяльності – інноваційний потенціал педагога, що означає сукупність соціокультурних і творчих характеристик особистості, яка виявляє готовність удосконалювати педагогічну діяльність, наявність внутрішніх засобів та методів, здатних забезпечити цю готовність [2, 73].

У цьому контексті велику роль відіграє конкуренція вищих навчальних закладів, яка стимулює пошук нових технологій, форм, методів організації навчально-виховного процесу, диктує відповідні критерії щодо підбору науково-педагогічних кадрів. З упровадженням у навчально-виховний процес сучасних технологій викладач все більше набуває функції консультанта, порадника, наставника (що є вихідним положенням синтетичної концепції сучасної філософії освіти, коли жодна із сторін суперечностей педагогічного процесу не має пріоритетного значення по відношенню до іншого). Разом із тим, це вимагає від викладача спеціальної психолого-педагогічної підготовки, оскільки у професійній діяльності реалізуються не тільки спеціальні предметні знання, але й сучасні знання у сфері педагогіки і психології, акмеології, технології навчання і виховання. На цій базі формується готовність до сприйняття, оцінки і реалізації педагогічних інновацій.

Досвід впровадження освітніх та педагогічних інновацій засвідчує, що в вищих навчальних закладах у процесі вдосконалення навчального процесу ставляться наступні завдання: 1) технічної, технологічної та організаційної модернізації освітнього процесу (шляхом впровадження стандартних інноваційних технологій і методик, які адаптуються до вимог та рівня апаратно-організаційного забезпечення у конкретному навчальному закладі); 2) удосконалення змісту програм і курсів (шляхом конструювання змісту освіти відповідно до наукових, технологічних та практичних досягнень науки і практики); 3) технологічної перепідготовки викладачів та управлінських структур вищих навчальних закладів (цей аспект залежить від здатності викладача до опанування методикою та його психолого-педагогічної готовності до прийняття відповідних змін).

Відмітимо, що одним важливим аспектом успішності інноваційних змін у вищій освіті також визначено наявність ефективного індивідуально-орієнтованого стилю спілкування між педагогом і студентом. Взаємно зацікавлене, співробітницьке спілкування може призвести до індивідуалізації процесу фахового розвитку студентів. Реалізація цієї вимоги залежить від специфіки педагогічної системи, значною мірою від викладача, його фахової компетентності та інших індивідуально-психологічних характеристик, а також від індивідуальних особливостей студента. Тому, розглядаючи питання про якість фахової педагогічної підготовки студентів, необхідно враховувати, що найважливішою умовою ефективної підготовки фахівця-професіонала є розвиток його пізнавальної активності, творчих задатків, обдарувань, творчого і критичного мислення в рамках індивідуальних можливостей і прагнень засобом сучасних технологій проектування навчально-формуючого середовища [5].

Висновки. Отже, в сучасній парадигмі освіти педагог і студент вважаються суб'єктами педагогічного процесу, але за викладачем все ж зберігається ведуча роль, що обумовлює особливу відповідальність з боку викладача за ступінь власної підготовки, постійне професійне вдосконалення. І так як педагогічна діяльність

тісно пов'язана зі світоглядними засадами людини дуже важливим є те, щоб педагог у навчально-виховному процесі керувався таким світоглядним принципом, який орієнтуватиме студентів на творчій самореалізації. Тому важливою передумовою реформування вищої педагогічної освіти є принципове оновлення методики і технології освіти. І саме впровадження у практику системи принципів синергетичної парадигми, на наше глибоке переконання, сприятиме цьому процесові. Це відкриє нові можливості для створення інноваційної системи заснованої на синтетичній концепції ("руху на випередження").

ЛІТЕРАТУРА

1. Базалук О.О. Філософія освіти: навч.-метод. посібник / О.О. Базалук, Н.Ф. Юхименко. – К.: Кондор, 2011. – 164 с.
2. Дубасенюк О.А. Упровадження освітніх інновацій в системі вищої освіти: монографія / О.А. Дубасенюк // Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи; за ред. П.Ю. Сауха – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С. 62-91.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 338-339.
4. Огнев'юк В.О. Автореф. дис. д-ра філос. наук: 09.00.03 / В.О. Огнев'юк; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2003. – 36 с.
5. Сидорчук Н.Г. Філософія європейської освіти: український контекст реформування: монографія / Н.Г. Сидорчук, П.Ю. Саух, О.А. Дубасенюк, Н.Г. Сидорчук [та ін.]; за ред. П.Ю. Сауха. // Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. – С. 53-61.
6. Якісна освіта – запорука самореалізації особистості: Тези доповіді Міністра освіти і науки України Станіслава Ніколаєнка на Підсумковій колегії МОН України 17 серпня 2007 року // Освіта України. – 2007. – № 59 (839). – С. 12-13.

Т.А. СОРОЧИНСКАЯ. СОВРЕМЕННАЯ КОНЦЕПЦИЯ ФИЛОСОФИИ ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Резюме. Стаття посвячена дослідженню основних аспектів сучасного освіти в Україні. Автор розглядає якість освіти в науковому, політичному, соціальному, управлінському контексті. Особливу увагу приділяється розробці сучасної концепції філософії освіти як загальної теоретичної основи реформування вищої школи.

Ключевые слова: якість освіти, концепція філософії освіти, реформування, професіоналізм педагога.

T.A. SOROCHYN'SKAYA. MODERN CONCEPT OF PHILOSOPHY OF EDUCATION IN UKRAINE

The summary. The article investigates the main aspects of modern education in Ukraine. The author considers the quality of education in the scientific, political, social, managerial context. Particular attention is paid to the development of the modern concept of the philosophy of education as a common theoretical framework reform of higher education.

Key words: quality of education, the concept of the philosophy of education, reform, professionalism of the teacher.

Рекомендовано до друку.

Д-р. пед. наук, проф. С.Г. Карпенчук.

Одержано редакцією 05.02.2016 р.

УДК: [37: 069]: 378. 147: [373. 5. 011. 3 – 051: 502. 2]

Р.Р. ШИКУЛА,

МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА: РОЗУМІННЯ ОСНОВНИХ НАУКОВИХ ДЕФІНІЦІЙ МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ В ГАЛУЗІ ПРИРОДОЗНАВСТВА

Резюме У статті досліджено основні педагогічні категорії музейної педагогіки. Автором подано визначення таких термінів, як: музей, природничий музей, музейна педагогіка, засоби музейної педагогіки. Обґрунтовано, що майбутні вчителі в галузі природознавства повинні належно оволодіти науковим апаратом музейної педагогіки та активно використовувати її засоби в навчально-виховному процесі сучасних шкіл.

Ключові слова: музей, природничий музей, музейна педагогіка, фахова підготовка, засоби музейної педагогіки.

Постановка проблеми. У сучасних школах та вищих навчальних закладах, потрібно широко використовувати досвід минулого та освітні надбання українських та зарубіжних вчених в галузі різних педагогічних наук. У проєкті Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 років, запропонованій МОН на обговорення громадськості, зазначено: «Українська освіта – один із найбільших секторів суспільства, у якому працюють і здобувають освіти близько 9 млн осіб. За роки незалежності фактично відбувалося екстенсивне використання матеріально-технічних, кадрових і організаційних ресурсів попередньої системи та пристосування їх до потреб незалежної держави» [9]. У в'язку із цим постає необхідність використання засобів музейної педагогіки у підготовці майбутніх вчителів в галузі природознавства та належному засвоєнню ними основних педагогічних дефініцій цієї науки.

© Р.Р. Шикун, 2016